

удосконаленню системи інформаційного забезпечення сфери, створенню сприятливих умов для забезпечення рівного доступу до інформації;

істотному підвищенню ефективності державної політики у сфері туризму і курортів, виконанню державою функцій з координації, планування, регулювання, стимулювання, формування національного туристичного продукту, стандартизації та сертифікації тощо;

удосконаленню наявних і запровадженню нових ефективних механізмів взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, неприбуткових громадських організацій у сфері туризму, відповідних підприємств, наукових установ, навчальних закладів у забезпеченні розвитку туризму і курортів;

розробленню державної та місцевих програм розвитку туризму і курортів, економічно обґрунтованих планів їх виконання, у тому числі в рамках програм соціально-економічного розвитку регіонів;

розвитку міжнародного співробітництва та євроінтеграційних процесів у сфері туризму і курортів, покращенню туристичного, лікувально-оздоровчого іміджу держави;

зростанню обсягів інвестицій у сфері туризму і курортів.

УДК 911.3:796.5

Любіцева О.О., д-р геогр.наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Ставиться питання необхідності розвитку наукових досліджень для потреб туризму в Україні

The question of necessity of development of scientific researches were put for the requirements of tourism in Ukraine.

Актуальність обраної теми ґрунтується на ролі туризму в суспільному житті та світовій практиці його розвитку. В міжнародних документах кінця ХХ - початку ХХІ ст.. туризм розглядається вже не так звужено, як в матеріалах середини ХХ ст.. Основна увага зосереджена на тому, що туризм став явищем суспільного життя з розширеними суспільними функціями. Зростаюча роль туризму пояснюється змінами вимог до якості людських ресурсів, зі зростаючою інтелектуалізацією праці і в цьому контексті туризм, який надає можливість особистої причетності до здобутків іншої культури, є можливістю забезпечення саморозвитку людини. Саме це можна вважати рушійною силою розвитку туризму та основою його стійкості в сучасному світі з його економічною кризою, політичною нестабільністю, військовими конфліктами та тероризмом, які виступають значними лімітуючими чинниками розвитку туризму. Тобто туризм розглядається як соціокультурне явище, яке має виховну, просвітницьку, екологічну, соціальну та економічну мету. Це явище створило потужну сферу світової економіки – індустрію туризму: комплекс видів економічної діяльності з

надання послуг та виробництва товарів специфічного призначення, спрямованих на забезпечення потреб подорожуючої людини.

Аналіз останніх досліджень з даної проблематики саме й свідчить про її актуальність. Не тільки в Україні, а й в світі практично відсутня єдина термінологія, яка б адекватно описувала та характеризувала процеси, явища, об'єкти тощо, пов'язані з туризмом як соціокультурним явищем та з туризмом як сферою економіки. В багатьох країнах світу, в тому числі й колишніх соціалістичних країнах, розвивається наука про туризм, яка має різні назви: «туристка», «туризмознавство», «туризмологія». Здебільшого наука ця знаходиться на стадії становлення, але має в своїй основі міцне наукове коріння (прикладом можуть слугувати напрямки розвитку туристики в Польщі, Болгарії, Росії). В Україні останнє десятиріччя багато зусиль докладається, щоб в суспільну свідомість укорінити необхідність розвитку науки про туризм і взагалі наукових досліджень для туризму. Нажаль, і в суспільній свідомості, і в свідомості владних структур ще не сформоване відношення до туризму як до суспільно значущої сфери діяльності, чим й можна пояснити проблеми, які постають перед туризмом як практикою господарювання (для суб'єктів індустрії туризму) чи практикою саморозвитку, самореалізації (для туриста). Серед прихильників ідеї наукового забезпечення розвитку туризму слід назвати В.С.Пазенка, В.К.Федорченка, Т.І.Ткаченко, С.І.Поповича, Ю.В.Зінька, А.В.Степаненка, Я.Б.Олійника та інших представників переважно вищої школи, де ведеться підготовка фахівців для сфери туризму.

Таким чином, питання наукового забезпечення розвитку туризму як суспільної практики є невирішеними. Саме тому метою даної статті є звернути увагу на дану проблематику та намітити актуальні напрямки наукової діяльності для потреб туризму.

Виклад основного матеріалу. Аксіоматичним є твердження, що добра теорія є надійнішою за практику. Логіка розвитку цивілізаційного процесу породжує на певних етапах процеси та явища, які стійко входять в суспільну практику, охоплюють значні верстви населення, формують сферу економічної діяльності. Саме таким явищем став туризм, який сформувався із людської потреби пізнання світу в процесі подорожування. Соціально-економічні умови розвитку індустріального суспільства зробили цю потребу доступною все більшій кількості людей, зробили її порівняно комфортною та безпечною завдяки формуванню такої сфери діяльності як туризм. Термін «туризм», як відомо, сформувався в середині XIX ст., позначивши собою явище подорожування заради розваги, самоудосконалення або з будь-якою іншою некомерційною метою, яке здійснюється особистістю за власним бажанням. Із зростанням, доволі стрімким, туризм став об'єктом міжнародного права, поширеною практикою, сформував поступово галузь світової економіки, яка отримала назву «індустрія туризму», об'єднавши види діяльності з надання послуг та виробництва товарів, які б забезпечували мету подорожі, робили її безпечною та комфортною. Можна, звісна річ, розглядати це явище виключно як економічне, як складову економіки і

застосовувати до її аналізу ті ж принципи, що й до інших галузей сфери послуг, наприклад. Така постановка питання може бути правомірною, але тільки в разі, коли ми відкидаємо самодіяльність населення, його самоорганізацію і розглядаємо виключно ринкові процеси. Тобто, туризм є соціокультурним явищем, яке виконує різноманітні, широкі суспільні функції: просвітницьку, виховну, культурну, соціальну, екологічну, економічну тощо, до якого долучаються все ширші кола населення й відповідно зростає його економічна роль в господарстві країни, оскільки з туризмом пов'язані майже сорок галузей господарства. Таке потужне, зростаюче явище потребує не тільки практичного забезпечення потреб населення через формування відповідної галузі господарства, а й наукового забезпечення відповідно до необхідності формування екологічно та соціально відповідального туризму, як зазначається в міжнародних документах з розвитку туризму, прийнятих світовою громадськістю на порубіжні сторіччя.

Наукові дослідження туризму різними науками особливо активізувались в Україні з 90-х років XX ст. Тоді в країні ця сфера діяльності почала формуватися як економічна складова господарства держави: реформувалися готельне та ресторанне господарства, створювалася галузь туризму в складі туристичних підприємств різної спеціалізації, система підготовки кадрів для туризму, що завершилось формуванням нормативно-правової бази та системи управління туризмом в країні. За для справедливості слід зауважити, що постійні реформування не сприяли позитивному розвитку туризму як сфери економічної, в першу чергу. Однак сформована система спеціалізованої туристичної освіти вимагала наукових досліджень, оскільки підготовка кадрів нерозривно пов'язана з питаннями прогнозування розвитку об'єкту науки, в даному разі, туризму. Таким чином, саме в основних осередках підготовки кадрів, які мали давні освітянські традиції, почали формуватися наукові напрямки з дослідження туризму, які поступово переростають у наукові школи. Більше того, логіка розвитку наукового знання викликала до життя розробку теорії туризму – туризмології (за аналогією поширеної в сусідніх країнах туристики). Формуванню цього напрямку присвячена вже доволі значна література.

За хронологією розгляду туризму як об'єкту дослідження в Україні науки можна вишикувати наступним чином: географія (початок 80-х років XX ст.); економіка (початок 90-х років XX ст.), історія, краєзнавство (середина 90-х років XX ст.), філософія, культурологія, педагогіка (кінець 90-х років XX ст.).

До наукових шкіл, що вже позначені за певними критеріями (кількістю науковців, наукових статей, підручників, посібників) можна віднести:

- географічну, що сформувалась на базі географічних факультетів класичних університетів (Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, Львівського національного університету імені Івана Франка, Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича,

Харківського національного університету імені В.Каразіна), де створені профільні кафедри;

- економічну, представлену Київським торговельно-економічним університетом, Інститутом туризму ФПУ, Донецьким університетом туристичного бізнесу, Чернівецьким торговельно-економічним інститутом, Одеським економічним університетом та рядом економічних факультетів профільних ВНЗ;
- технологічну, яка формується на базі технологій готельної та туристичної справи (Київський університет туризму, економіки і права, Прикарпатський університет імені В.Стефаника, Мукачівський технологічний інститут та ін.).

Географією туризму розробляються переважно напрямки ресурсознавства, оптимізації геопросторової організації туристичного процесу шляхом формування опорного каркасу туристичних дестинацій, які мають функціонувати на засадах сталого розвитку з чітко визначеним режимом природокористування. Економіка туризму зосередила свою увагу на проблемах маркетингу та менеджменту туризму, ціноутворенні та специфіці функціонування ринку туристичних послуг. Розвивається напрямок з історії, педагогіки, культурологічних питань туризму. Технологічний напрямок представлений переважно організаційними проблемами туризму та шляхами їх вирішення, оцінкою спеціалізованих та регіональних туристичних ринків.

Актуальними науковими проблемами, які потребують нагального вирішення, вбачаються такі:

- впорядкування термінології та класифікації туризму;
- розробка нормативів рекреаційно-туристичного природокористування;
- розробка економічних принципів формування та функціонування дестинацій;
- формування туризмології.

Висновок. Наукові дослідження для потреб туризму як практики господарювання базуються на його суспільній ролі як соціокультурного феномену. Саме цим обумовлене різноманіття наукових напрямків, які досліджують туризм. Протягом 90-х років XX ст.. - початку XXI ст.. в Україні формуються наукові школи з географічних, економічних, технологічних та гуманітарних проблем розвитку туризму. Започаткована туризмологія як теорія туризму. Актуальними науковими проблемами туризму є термінологічні та класифікаційні, узгодження яких дозволить сконсолідувати науковий потенціал провідних наукових шкіл для вирішення як наукових, так і практичних задач туризму.